

Nogaj-Chachaj, Jolanta

Wstępne wyniki badań grobów kultury amfor kulistych na stanowisku 6 w Mętowie, pow. lubelski

---

Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, 23-29

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JOLANTA NOGAJ-CHACHAJ

WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ GROBÓW KULTURY AMFOR KULISTYCH NA STANOWISKU 6 W MĘTOWIE, POW. LUBELSKI

W dniu 14 września 2004 roku, w trakcie wykonywania przyłącza gazowego, na terenie posesji nr 16/8 w Mętowie, pow. lubelski, woj. lubelskie, robotnicy natrafili na stosunkowo dobrze zachowane fragmenty kości ludzkich¹. Kości zostały odkryte w wąskim rowie pod warstwą kamieni wapiennych, na głębokości od 0,3 m do 1,0 m od powierzchni ziemi (ryc. 1A, B). Po wydobyciu szczątków kostnych, pracujący przy wykonaniu przyłącza powiadomili Prokuraturę Rejonową Lublinie-Południe oraz inspektora archeologicznego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie². Brak profesjonalizmu i pośpieszna „eksploracja” przy pomocy łopat i łomu doprowadziły ponadto do uszkodzenia pradziejowych naczyń ceramicznych oraz zupełnego zniszczenia kontekstu odkrycia.

Lektura policyjnego protokołu oględzin sporządzonego przez przybyłą na miejsce Komisję, wskazuje, że po dokonaniu niezbędnych obserwacji, przystąpiono do dalszej, niekontrolowanej przez archeologów, eksploracji zabytkowego obiektu³. Znaleździę potraktowano bowiem jako świadectwo (pozostałość) tragicznych wydarzeń, które miały miejsce na tym obszarze w trakcie II wojny światowej.

Na zlecenie prokuratora szczątki kostne wydobyte przez robotników oraz pozyskane w obecności policji firma pogrzebowa „Charon” przetransportowała go do

prosektorium Zakładu Medycyny Sądowej w Lublinie. Natomiast fragmenty naczyń wraz z próbą ziemi zabezpieczono oddzielnie jako dowód w sprawie i zdeponowano w Komendzie Policji. Rozkopane zagłębienie ponownie założono kamieniami i zasypano. Przybyła na miejsce zdarzenia w dniu 15 IX 2004 inspekcja archeologiczna natrafiła na powierzchni zasypanego rowu na fragmenty pradziejowej ceramiki. Z wstępnych obserwacji poczynionych przez inspektora archeologicznego wynikało, że w trakcie prac budowlanych w obrębie posesji natrafiono na zbiorowy grób neolityczny.

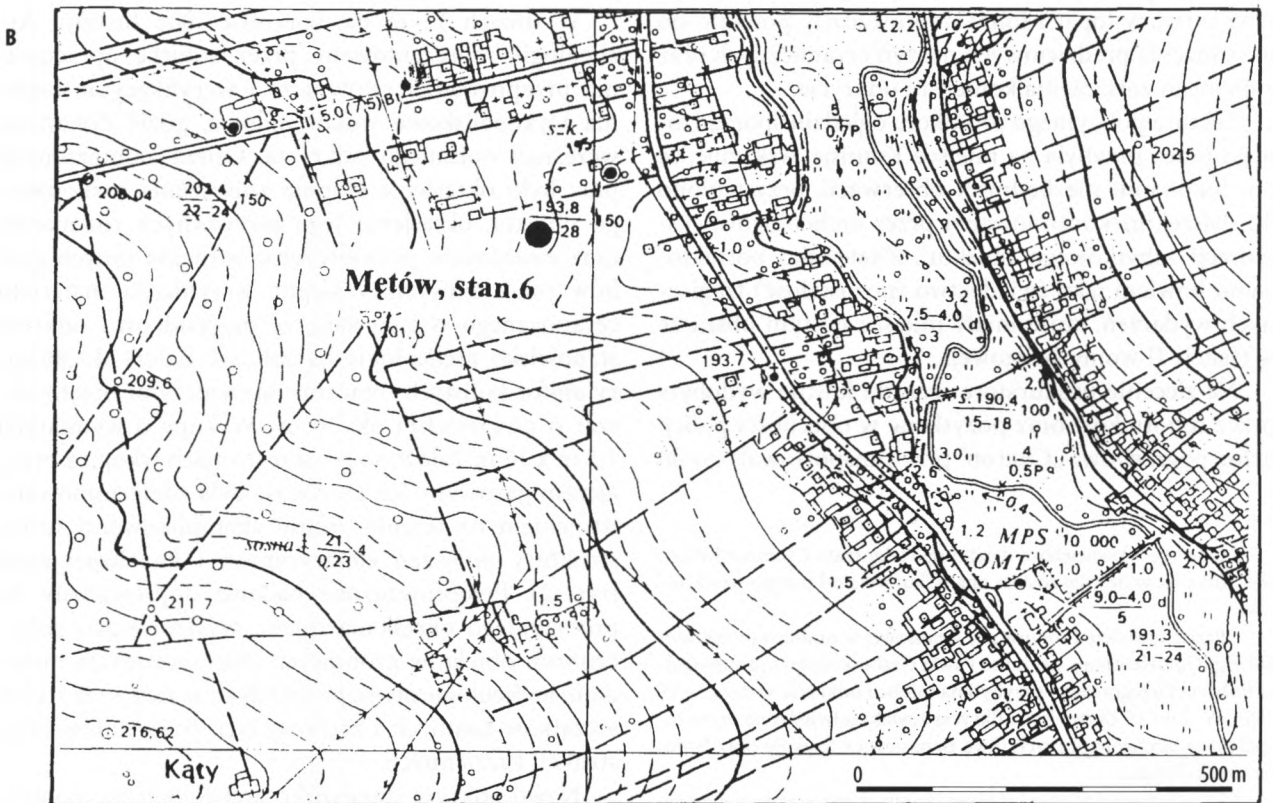
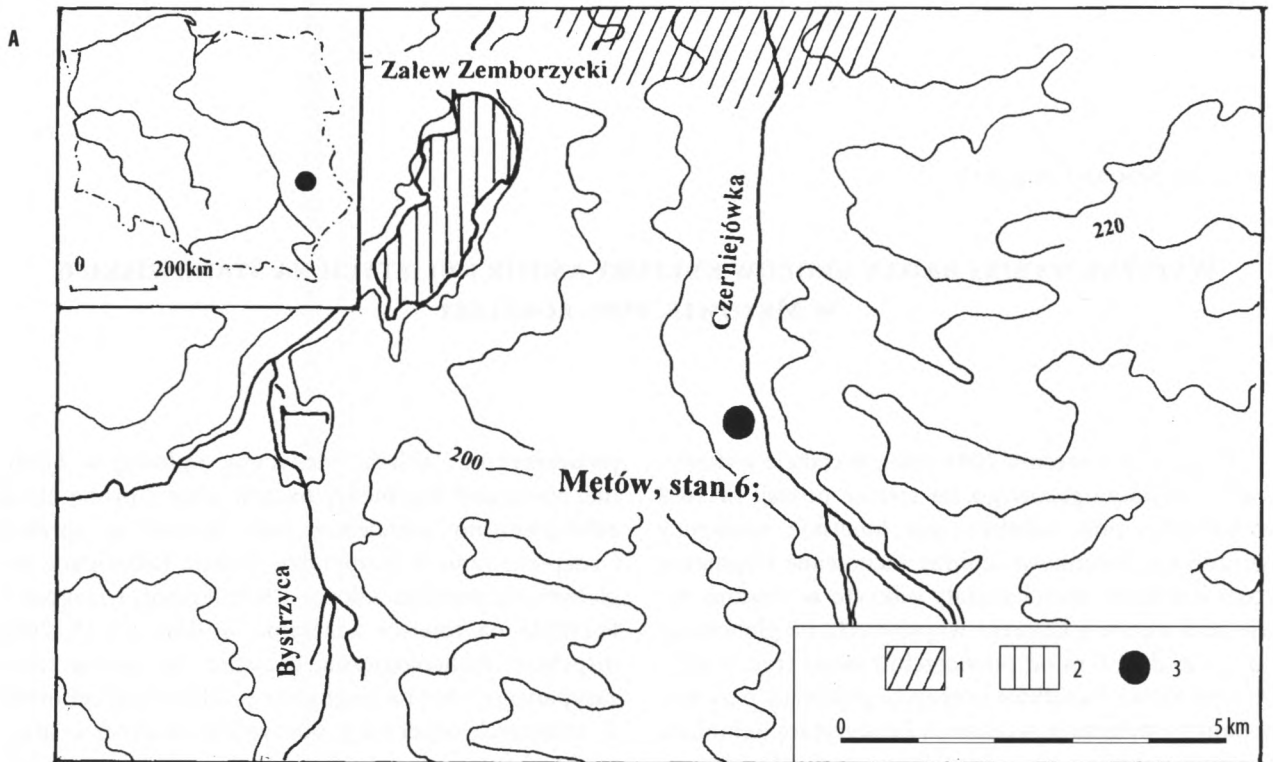
W dniach 13-15 października 2004 Instytut Archeologii, reprezentowany przez autorkę opracowania przeprowadził ratownicze i weryfikacyjne badania wykopaliskowe wokół miejsca, gdzie dokonano wcześniej opisanego odkrycia. Celem zamierzonych prac było określenie stopnia zniszczenia rozkopanego obiektu, określenie jego pierwotnych rozmiarów oraz ewentualne potwierdzenie istnienia innych grobów pradziejowych. Wstępna weryfikacja materiału ceramicznego wskazywała, że przypadkowo odkryte stanowisko archeologiczne zaliczyć należy do kultury amfor kulistych. Pracami ratowniczymi objęto obszar o powierzchni ok. 30 m². Wykopy o wymiarach 1,5 m x 10 m, założono po obu stronach wkopu z przyłączem gazowym. Ich szerokość była zdeterminowana istnieniem na terenie posesji skomplikowanej infrastruktury połączeń elektrycznych i kanalizacyjnych (ryc. 2). Przeprowadzone badania doprowadziły do precyzyjnego określenia miejsc występowania zniszczonych obiektów grobowych oraz wydobycia metodami archeologicznymi pozostałych w ziemi zabytków, szczątków kostnych i zachowanych fragmentów konstrukcji kamiennych.

Nowo odkryte stanowisko archeologiczne położone jest na 51°09'25" szerokości geograficznej północnej i na 22°35'20" długości geograficznej wschodniej. Nadano mu kolejny numer 6/110 na obszarze 79-81 AZP. Stanowisko znajduje się na skraju wierzchowiny i łagodnego stoku doliny Czerniejówki, prawobrzeżnego

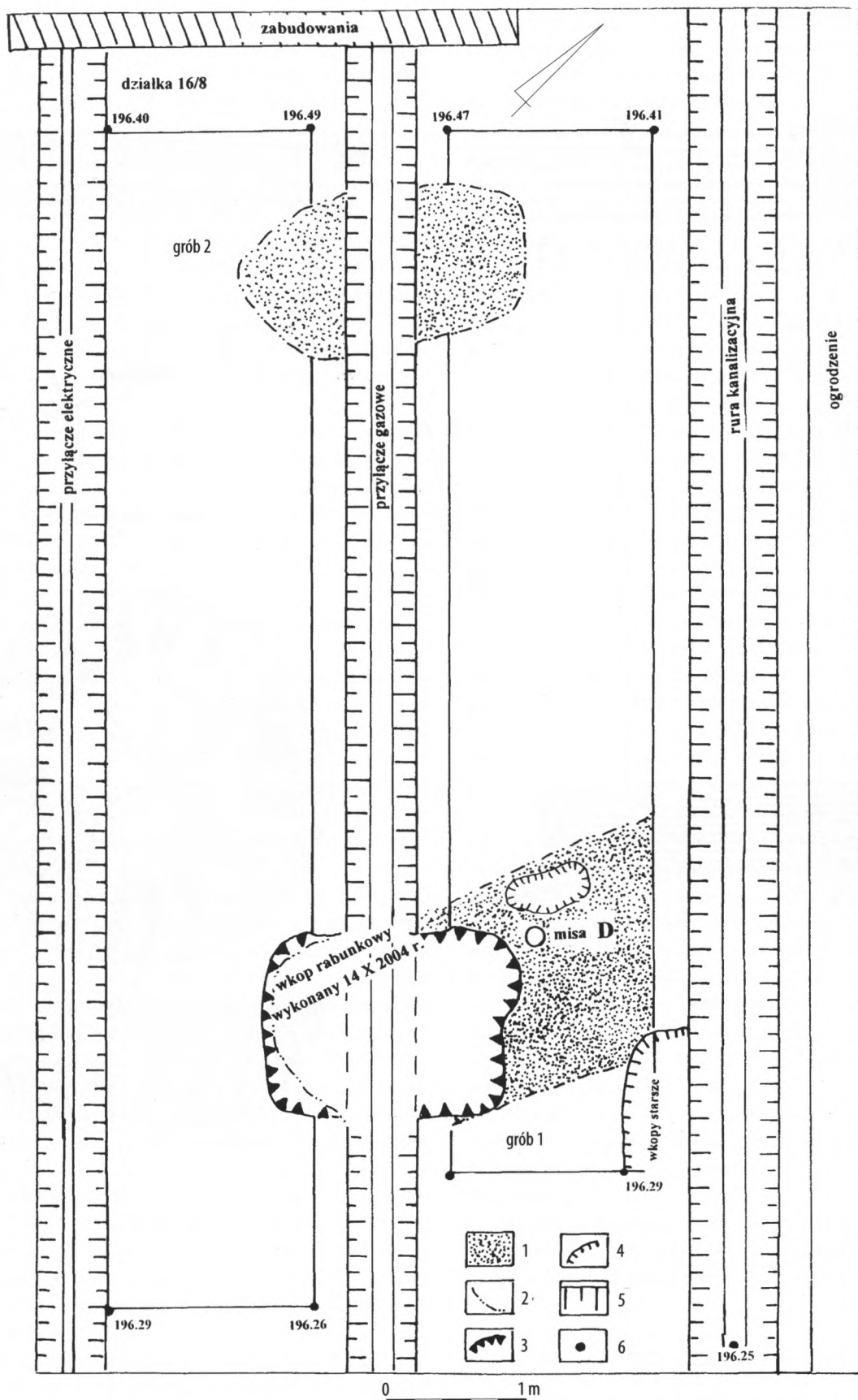
¹ Obecnie właścicielami działki są Małgorzata i Tomasz Kędrowie. Kilka lat wcześniej została ona odkupiona od innego użytkownika.

² Przedstawiciele Prokuratury Rejonowej w osobach prokurator Jadwigi Gorzelewskiej, sierżanta Pawła Grabowskiego i protokolanta Roberta Grzegorzycy przybyli na miejsce odkrycia w dniu 14 IX 2004. W dniu 15 IX miejsce odkrycia zostało odwiedzone przez inspektorów archeologicznych, Ewę Banasiewicz-Szykułę oraz Bożenę Gosik-Tytułę.

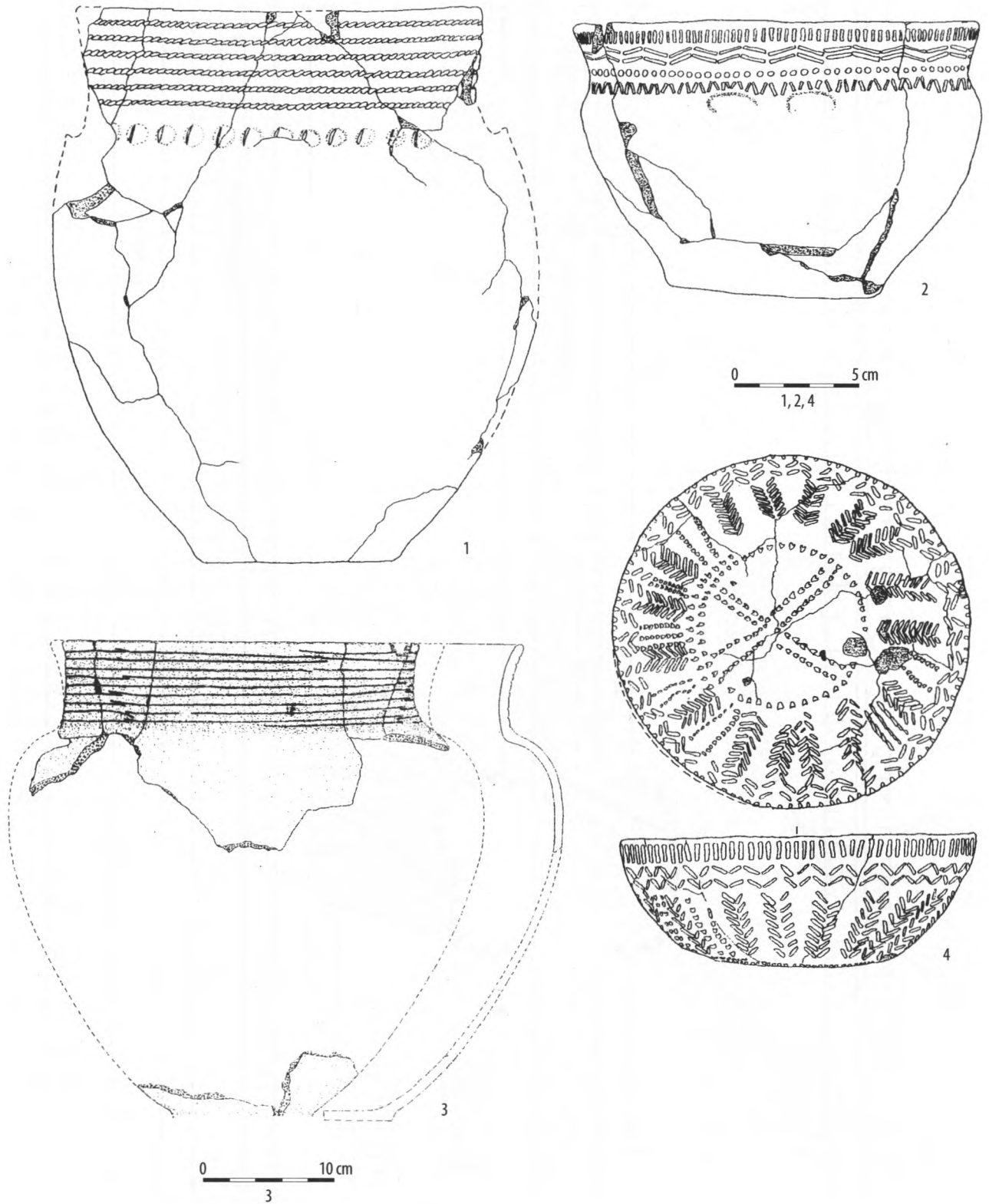
³ W odległości 6,60 m od czołowej ściany domu w wykopnym zagłębieniu widoczne są liczne kości. Zagłębienie to znajduje się w prawej ścianie dołu patrząc w kierunku czołowej ściany domu od drogi dojazdowej. Zagłębienie to odkopano i wydobyto kości z tego zagłębienia. Fragmenty – kawałki ceramicznych naczyń zapakowano do foliowego worka oznaczając jako ślad nr 2 ... – fragment protokołu oględzin spisane przez Komisję Policji i Prokuratora.

Ryc. 1. Mętów, pow. Lublin, stan. 10: A – lokalizacja nowoodkrytego stanowiska na Płaskowyżu Świdnickim: 1– obszar Lublina; 2 – Zalew Zemborzycki; 3 – stanowisko kultury amfor kulistych (rys. J. Nogaj-Chachaj); B – topografia stanowiska (fragment mapy 1:10 000, arkusz Mętów, 11-34-A-c-4).

Ryc. 2. Mętów, pow. Lublin, stan. 10. Rozplanowanie grobów na działce 16/8: 1- pokrywa kamienna grobów; 2 - zasięg grobów; 3 - krawędź wkopu rabunkowego robotników z 14 IX 2004 roku; 4 - krawędzie starszych wkopów; 5 - krawędzie wkopów infrastruktury gazowej i kanalizacyjnej; 6 - reper. Rys. J. Nogaj-Chachaj.

Ryc. 3. Mętów, pow. Lublin, stan. 10. Naczynia wydobyte z grobu 1: 1-3 – naczynia zrekonstruowane; 4 – miska wyeksplorowana w trakcie badań ratowniczych. Rys. A. Maziarz, J. Nogaj-Chachaj.

dopływu Bystrzycy, na wysokości ok. 195-196 m n.p.m. Teren ten jest zaliczany do Płaskowyżu Łuszczowskiego (H. Maruszczak 1972, s. 359), zwanego także Płaskowyżem Świdnickim (J. Kondracki 1994, s. 219).

Jest to płaska równina denudacyjna, pozbawiona pokrywy lessowej. Jej wierzchowinę budują kredowe opoki i gezy trzeciorzędowe. Ponad nimi wznoszą się na wysokość kilka metrów dobrze zachowane płyty wyższych powierzchni zrównań i wzgórz ostańcowych, również zbudowanych ze skał wapiennych (S. Marszałek, A. Albrycht, S. Buła 1996, s. 9). Skały podłoża trzeciorzędowego przykryte zostały utworami plejstoceniowymi, na których rozwinęły się gleby bielicowe i pseudobielicowe (Z. Oczos, J. Strzelecki 1991, s. 17).

W odległości około 100-150 m na wschód od opisywanego stanowiska, bezpośrednio w dolinie Czerniejówki w 1894 roku badania wykopaliskowe prowadził lubelski starożytnik W. Olechnowicz (1897, s. 46-47; także S. Nosek 1957, s. 330). Rozkopał on 11 z 12 zainwentaryzowanych wówczas kopców, datowanych na wczesne średniowiecze. Obecnie w miejscu tych badań pozostał jedyny, objęty ścisłą ochroną, niewielkich rozmiarów kurhan.

W wyniku ratowniczych prac wykopaliskowych ustalono, że na omawianym stanowisku znajdowały się dwa obiekty grobowe ludności kultury amfor kulistych. Położone były one w odległości około 4 metrów od siebie. Różniły się między sobą rozmiarami oraz orientacją według stron świata. W obu przypadkach, w trakcie prac budowlanych uszkodzono centralne części komór grobowych.

Pierwszy grób posiadał wymiary 3,5 x 1,3-1,5 m i profil nieckowaty. Strop jego znajdował się przypuszczalnie na głębokości ok. 30 cm od powierzchni ziemi, dno na głębokości ok. 90 cm. Zbudowany był z różnej wielkości brył wapiennych, ułożonych chaotycznie, a jego dłuższa oś była zbliżona do kierunku W-E. Przeprowadzone obserwacje wskazują, że grób ten był w przeszłości wielokrotnie niszczone. W trakcie aktualnych prac budowlanych uszkodzono jego część zachodnią. Zachowane zdjęcia i zapisy znajdujące się w protokole oględzin pozwalają przypuszczać, że grób nr 1 zawierał kilka pochówków. Były one złożone w pozycji skurczonej, z głowami skierowanymi w stronę SE. Stopień zniszczenia obiektów nie pozwala niestety na bardziej precyzyjną rekonstrukcję ułożenia zwłok w komorze grobowej. Nie można także określić miejsca zdeponowania naczyń.

Grób drugi, o wymiarach 2 x 1,2 m i głębokości ok. 0,5 m, był wyraźnie mniejszy i znajdował się zaledwie w odległości 0,5 m od fundamentów nowo wybudowanego domu. Posiadał on orientację W-E. W jego części przydennej natrafiono jedynie na fragment żebra

(przypuszczalnie dziecka?). W odkrytej komorze grobowej nie znaleziono żadnego wyposażenia.

Oba groby miały kształt owalnego prostokąta i nie posiadały wyraźnie zaznaczonej obstawy bocznej. Były one jednak bardzo zbliżone swoją konstrukcją do tzw. grobów naęczowskich kultury amfor kulistych.

Przekazane do opracowania archeologicznego fragmenty ceramiki stanowiły pozostałości czterech, różnej wielkości naczyń. Analizowane w trakcie rekonstrukcji przełomy fragmentów ceramicznych miały „świeży” charakter, co wskazuje, że uległy one zniszczeniu podczas wydobywania (ryc. 3: 1-3). W części przydennej grobu, nie naruszonej przez robotników, odkryto pięte, zachowane w całości naczynie⁴ oraz odłupek krzemienisty (ryc. 3: 4). Znajdowało się ono w na głębokości ok. 85 cm od powierzchni ziemi i ustawione było otworem wylewu ku górze. Naczynie to ma średnicę 110 mm i wysokość 45-50 mm oraz posiada zaokrąglone dno. Ścianki misy (pokrywki) są cienkie, kruche i bogato zdobione ornamentem stempelkowym ułożonym w charakterystyczne jodełki oraz pojedyncze odciski sznura. Natomiast zewnętrzną powierzchnię dna naczynia pokrywa charakterystyczny ornament kłuty. Wewnątrz wyznaczonego przez zdobienie koła, wpisany jest motyw krzyża, utworzonego z dwu równoległych względem siebie linii, przecinających się prawie pod kątem prostym. Taki ornament był interpretowany przez archeologów jako symbol słońca (S. Nosek 1950, s. 224). Ze względu na swoją delikatność oraz słaby wypał misa musiała zostać poddana specjalistycznej konserwacji i utwardzeniu⁵. Odkryte naczynie należy do najciekawszych znalezisk kultury amfor kulistych z terenów Polski środkowowschodniej. Jedynymi do niego analogiami mogłyby być tzw. pokrywki, znane z grobów w Stoku i w Lesie Stockim w pow. puławski (S. Nosek 1967, s. 317). Tego typu naczynia, z równie bogatą ornamentyką, znane są ze stanowisk Sandomierszczyzny (stan. 78 w Sandomierzu – por. J. Ścibior, J. Ścibior 1990, s. 189-190) oraz z obszaru występowania kultury złockiej (Z. Krzak 1976, s. 116-117).

Pozostałe zrekonstruowane naczynia różniły się pomiędzy sobą wielkością, ornamentem i techniką wykonania. Posiadały charakterystyczną barwę beżowo-szarą.

Naczynie jajowate (rys. 3: 1) o wysokość 210 mm i średnicy 152 mm, zdobiły pasma równoległych odcisków sznura i dołków palcowych umieszczonych pod

⁴ W trakcie prac ratowniczych okoliczni mieszkańcy opowiadali o odkryciu przez robotników przy szkieletach dwu siekier krzemienistych, ale wszelki ślad po nich zaginął. Nie ma także informacji o nich w protokołach policji.

⁵ Jej zawartość starannie wyeksplorowano, zabezpieczono i przeznaczono do dalszych analiz specjalistycznych.

wylewem. Technologia jego wykonania charakteryzowała się starannym wyrobieniem masy ceramicznej i dobrym wypałem. Naczynie uszkodzono w trakcie wydobywania, a kilka fragmentów ceramiki zaginęło. Kolejne naczynie to waza. Posiadało ono średnicę 155 mm i wysokość 105 mm, było zdobione ornamentem stempelka pod wylewem, ułożonym w różnego typu wątki (ryc. 3: 2). Na słabo wyodrębnionym przejściu wylewu w brzusiec istniały charakterystyczne wypustki – słabo wyodrębnione guzki. Wyróżniało się bardzo starannym wykonaniem, wygładzoną, błyszczącą powierzchnią.

Największe z odkrytych naczyń (garnek) posiadało średnicę wylewu ok. 270 mm, a wysokość 360 mm (ryc. 3: 3). Kołnierz garnka zdobił ornament zwielokrotnionych, równoległych pasów odcisków sznura. Naczynie nie posiadało uszek. Brzusiec pozostał niezdobiony. Technologia wyrobu masy ceramicznej była staranna, zawierała bardzo drobną domieszkę w postaci piasku. Kolejne naczynie (garnek) zachowało się jedynie w formie wylewu, o średnicy 150 mm, z wyraźnie wykształconymi guzkami na przejściu szyjki w brzusiec naczynia. Charakteryzowało się ono niestaranną technologią i słabym wypałem

W trakcie przesiewania piasku, zgarniętego przez policję wraz z ludzkimi kośćmi natrafiono ponadto na fragment ozdoby kościanej (klamra?), która przypuszczalnie także stanowiła wyposażenie grobu.

Poczynione obserwacje i analiza stylistyczna wydobytych naczyń oraz analogie znane z literatury pozwala wiązać odkryty grób z fazą rozwojową III a lub III b kultury amfor kulistych w Polsce (M. Szymt 1996, s. 74-75; 1999, s. 84).

Analizy antropologiczna przemieszanego i bardzo zniszczonego (współcześnie) materiału mogła zostać wykonana tylko w ograniczonym zakresie. Zachowana notatka z protokołu policyjnego dobrze ilustruje sposób pozyskania materiału kostnego: *...w odległości 6 metrów od czołowej ściany tego domu na działce bezpośrednio przy tym dole po jego lewej stronie patrząc od strony drogi dojazdowej w kierunku domu leżą kamienie (wapień) oraz kości. Wśród tych kości znajdują się trzy czaszki i fragmenty czwartej czaszki oraz liczne inne kości połamane, m.in. fragmenty szczęk z zębami.* Pomimo rozlicznych problemów udało się ustalić (na podstawie poszczególnych części czaszek i szkieletów), że przebadane

szczątki należały co najmniej do 6 osobników: jednego dorosłego (*Adultus*), prawdopodobnie mężczyzny (?), dwójki młodocianych (*Juvenis*) i trójki dzieci (*Infans II*) (W. Kozak-Zychman, A. Trzaska 2006). Jest to jeden z najliczniejszych, dotychczas odkrytych grobów kultury amfor kulistych w tej części Polski. Można go porównywać z grobem rozkopanym na stanowisku w Kolonii Czułczyce (B. Borowska, A. Bronicki, G. Mazur 2000, s. 132); W. Kozak-Zychman, M. Szeliga 2004, s. 132.

Nowo odkryte cmentarzysko należy zaliczyć do najbardziej interesujących stanowisk tej kultury na obszarze Polski środkowowschodniej. Przypadkowy charakter jego odkrycia zaważył na sposobie wydobywania niezwykle cennego i zabytkowego materiału i doprowadził do zdewastowania i uszkodzenia obiektów grobowych. Uległy bezpowrotnemu zniszczeniu zarówno pochówki jak i oryginalne wyposażenie grobów. Przeprowadzona analiza antropologiczna wydobytych szczątków kostnych wykazała, że grób nr 1 zawierał pochówki co najmniej 6 osobników co pozwala zaliczyć go do najciekawszych obiektów tego typu na Lubelszczyźnie. Niezmiernie interesująca wydaje się tutaj potwierdzona badaniami antropologicznymi obecność pochówków dziecięcych, nieczęsto spotykanych wśród grobów tej kultury.

Formy i kształt odkrytych konstrukcji kamiennych w znacznym stopniu nawiązują do grobów kultury amfor kulistych występujących na Płaskowyżu Nałęczowskim (S. Nosek 1967). Nie przypominają one natomiast odkrytych na terenie Lublina, pozbawionych pokrywy kamiennej i ubogo wyposażonych grobów tej ludności (J. Gurba 1966, s. 55-56; S. Nosek 1967, s. 214; J. Ścibior 1984, s. 64). Wydaje się, że wyposażenie odkrytego grobu nawiązuje stylistycznie do grupy wschodniej. Chronologię powstania tego cmentarzyska należy wiązać z najmłodszymi fazami rozwojowymi kultury amfor kulistych. Szczegółowe rozważania będą zapewne dopiero możliwe po uzyskaniu pełnego kompletu analiz specjalistycznych, w tym datowania radiowęglowego szczątków kostnych, wykonanego metodą AMS.

Na zakończenie nasuwa się jeszcze jedna, bardzo smutna refleksja, że oto w świetle prawa, prawie na przedmieściach Lublina, w błyskawicznym tempie uległ zniszczeniu na oczach wszystkich wyjątkowo cenny zabytek i stanowisko archeologiczne.

LITERATURA

- Borowska Beata, Bronicki Andrzej, Mazur Grzegorz
2000 *A grave of the Globular Amphora Culture at Czułczyce Kolonia, site 6, Sawin Commune, Lublin Voivodship.* W: *A Turning of Ages. Jubilee book dedicated to Professor Jan Machnik on his 70th anniversary*, red. S. Kadrow. Kraków, s. 73-100.
- Gurba Jan
1966 *Z lubelskiej problematyki kultury amfor kulistych.* *Rocznik Lubelski* 9, s. 55-60.
- Kondracki Jerzy
1994 *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne.* Warszawa.

- Kozak-Zychman Wanda, Szeliuga Marcin
2004 *Pochówki ludności kultury amfor kulistych na Lubelszczyźnie*. W: Przez pradzieje i wczesne średniowiecze, red. J. Libera, A. Zakościelna. Lublin, s. 127-137.
- Kozak-Zychman Wanda, Trzaska Agnieszka
2006 *Materiały antropologiczne ze zniszczonych pochówków ludności kultury amfor kulistych na stanowisku 6 w Mętowie, pow. lubelski*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 8 (w tym tomie).
- Krzak Zygmunt
1976 *The Złota Culture*. Wrocław.
- Marszałek Stanisław, Albrycht Andrzej, Buła Stanisław
1996 *Objaśnienia do szczegółowej mapy geologicznej Polski 1 : 50 000*. Arkusz Bychawa (786). Warszawa.
- Maruszczak Henryk
1972 *Wyżyny Lubelsko-Wołyńskie*. W: Geomorfologia Polski, t. 1, red. M. Klimaszewski. Warszawa, s. 340-382.
- Nosek Stefan
1950 *Materiały neolityczne z Lubelszczyzny*. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sec. F: 2 (1947), s. 191-234.
- 1957 *Materiały do badań nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną międzyrzecza Wisły i Bugu*. Lublin. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sec. F: 6 (1951).
- 1967 *Kultura amfor kulistych w Polsce*. Wrocław.
- Oczko Zygmunt, Strzelecki Jan
1991 *Warunki przyrodnicze produkcji rolnej województwa lubelskiego*. Puławy.
- Olechnowicz Władysław
1897 *Poszukiwania archeologiczne w guberni lubelskiej*. Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne 2, s. 42-55.
- Szmyt Marzena
1996 *Społeczności kultury amfor kulistych na Kujawach*. Poznań.
- 1999 *Between west and east. People of the Globular Amphora Culture in Eastern Europe: 2950-2350 BC*. Poznań. Baltic-Pontic Studies 8.
- Ścibior Jolanta, Ścibior Józef
1990 *Sandomierz 78 – wielokulturowe stanowisko z przełomu neolitu i epoki brązu. Badania ratownicze w 1984 r.* Sprawozdania Archeologiczne 42, s. 157-203.
- Ścibior Józef
1984 *Grupa nałęczowska kultury amfor kulistych* (maszynopis pracy magisterskiej przechowywany w Instytucie Archeologii UMCS w Lublinie).

JOLANTA NOGAJ-CHACHAJ

PRELIMINARY RESULTS OF EXCAVATIONS OF THE GLOBULAR AMPHORA CULTURE GRAVES AT SITE 6 IN MĘTÓW, LUBLIN DISTRICT

SUMMARY

During repair works on a plot of ground adjoining a home-
stead, some numerous human bone remains and parts of four
prehistoric vessels were found accidentally. Workmen and police-
men extracted, unfortunately in non-professional way, probably
two graves of the Globular Amphora culture. Archaeological
rescue investigations carried out on in the later time allowed
to ascertain a degree of graves destruction and excavate some
untouched sections of tombs. Besides there was uncovered the
fifth, wholly preserved pot - a richly ornamented bowl. In spite
of considerable damage of graves and destroying of bone materi-
als, anthropological analyses allow to state a number of persons

buried in the graves. So together they included burials of at least
6 individuals (one adult, two ones at the age of juvenis and three
children). The sepulchral assemblage from one of the graves
constituted five different vessels and a piece of bone plate (?)
being presumably a part of a clasp. There were not discovered
amber ornaments, flint tools or any animal remains. The objects
can be dated temporarily to the phase III of the development of
the Globular Amphora culture. Maybe to specify the chronology,
radiocarbon analysis (by AMS method) of bones explored at the
bottom part of the grave in the process of saving excavations, will
be helpful.

Dr Jolanta Nogaj-Chachaj
Instytut Archeologii UMCS
Pl. M. Curie-Skłodowskiej 4
20-031 Lublin
jnogaj@klio.umcs.lublin.pl